

**PENGLIBATAN KOMUNITI DALAM EKOPELANCONGAN
BERASASKAN KOMUNITI (CBE) DI BUKIT
MARAGANG, KUNDASANG, SABAH**

NEVASHINY A/P N A K KARUPPIAH

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

**FAKULTI SAINS SOSIAL DAN KEMANUSIAAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
2023**

**PENGLIBATAN KOMUNITI DALAM EKOPELANCONGAN
BERASASKAN KOMUNITI (CBE) DI BUKIT
MARAGANG, KUNDASANG, SABAH**

NEVASHINY A/P N A K KARUPPIAH

UMS

**TESIS INI DISERAHKAN UNTUK MEMENUHI
KEPERLUAN PENGIJAZAHAN
IJAZAH SARJANA SASTERA**

**FAKULTI SAINS SOSIAL DAN KEMANUSIAAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
2023**

UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

BORANG PENGESAHAN STATUS TESIS

JUDUL : **PENGLIBATAN KOMUNITI DALAM EKOPELANCONGAN BERASASKAN KOMUNITI (CBE) DI BUKIT MARAGANG, KUNDASANG, SABAH**

IJAZAH : **SARJANA SASTERA**

BIDANG : **SOSIOLOGI DAN ANTROPOLOGI SOSIAL**

Saya **NEVASHINY A/P N A K KARUPPIAH**, Sesi **2020-2023**, mengaku membenarkan tesis Sarjana ini disimpan di Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dengan syarat-syarat kegunaan seperti berikut:-

1. Tesis ini adalah hak milik Universiti Malaysia Sabah
2. Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dibenarkan membuat salinan untuk tujuan pengajian sahaja.
3. Perpustakaan dibenarkan membuat salinan tesis ini sebagai bahan pertukaran antara institusi pengajian tinggi.
4. Sila tandakan (/):

SULIT

(Mengandungi maklumat yang berdarjah keselamatan atau kepentingan Malaysia seperti yang termaktub di dalam AKTA RAHSIA 1972)

TERHAD

(Mengandungi maklumat TERHAD yang telah ditentukan oleh organisasi/badan di mana penyelidikan dijalankan)

/

TIDAK TERHAD

Disahkan Oleh,

NEVASHINY A/P N A K KARUPPIAH
MA1921134T

(Tandatangan Pustakawan)

Tarikh : 29 Mei 2023

(Prof. Dr. Rosazman Hussin)
Penyelia Utama

PENAKUAN

Karya ini adalah hasil kerja saya sendiri kecuali nukilan, ringkasan dan rujukan yang tiap-tiap satunya telah saya jelaskan sumbernya.

9 Februari 2023

Nevashiny A/P N A K Karupiah
MA1921134T

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

PENGESAHAN

NAMA : **NEVASHINY A/P N A K KARUPPIAH**
NO. MATRIK : **MA1921134T**
TAJUK : **PENGLIBATAN KOMUNITI DALAM EKOPELANCONGAN
BERASASKAN KOMUNITI (CBE) DI BUKIT MARAGANG,
KUNDASANG, SABAH**
IJAZAH : **SARJANA SASTERA**
BIDANG : **SOSIOLOGI DAN ANTROPOLOGI SOSIAL**
TARIKH VIVA : **9 FEBRUARI 2023**

DISAHKAN OLEH;

UMMS
Tandatangan
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

1. PENYELIA UTAMA

Prof. Dr. Rosazman Hussin

---

2. PENYELIA BERSAMA

Dr. Marsitah Mohd Radzi

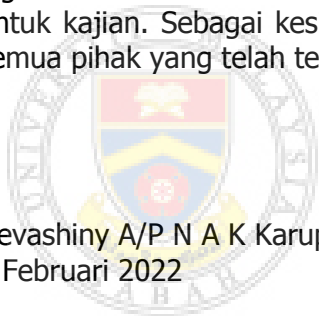

PENGHARGAAN

Saya ingin mengucapkan tanda kesyukuran kepada Tuhan kerana berkatNya saya mampu menyiapkan tesis ini dalam waktu yang telah ditetapkan. Selain itu, kesabaran yang diberikanNya dalam menghadapi masalah ketika mengutip data kajian telah berjaya saya harungi. Saya turut ingin mengucapkan terima kasih kepada Prof. Dr. Rosazman Hussin selaku penyelia saya kerana di bawah bimbingannya saya telah menyiapkan penyelidikan. Saya turut berterima kasih dan menghargai masa yang telah penyelia luangkan dalam memberi tunjuk ajar sehingga hasil penulisan saya telah berjaya disiapkan.

Saya juga tidak lupa kepada ibu-bapa saya yang telah banyak menyokong saya dalam penulisan ini. Mereka telah memberi sokongan dari semua aspek termasuk mental dan fizikal agar saya boleh melaksanakan tugas dan tanggungjawab sebagai pelajar sepenuh masa. Saya turut memberi penghargaan kepada rakan-rakan dan senior-senior saya seperti Geetha, Dyba, Rina, Hamsah dan Andreas yang telah banyak membantu dalam menyumbang idea dan masa untuk memastikan saya berjaya dalam menyiapkan tugas. Akhirnya sekali, kepada informan-informan di Kampung Mesilou khususnya Bukit Maragang, saya ingin berterima kasih kerana memberi kerjasama dalam mendapatkan data-data untuk kajian. Sebagai kesimpulan, saya mengucapkan ribuan terima kasih kepada semua pihak yang telah terlibat dalam menyempurnakan tesis ini dengan bagus.

Nevashiny A/P N A K Karuppiah
9 Februari 2022

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

ABSTRAK

Ekopelancongan berasaskan komuniti (*Community Based Ecotourism* - CBE) dan penglibatan ahli komuniti adalah penting dalam konteks kajian ini untuk membangunkan sosioekonomi ahli komuniti dalam aspek pendapatan dan kerjasama antara ahli komuniti serta jaringan sosial dan memulihara alam sekitar di sesuatu lokasi ekopelancongan. Isu CBE di Bukit Maragang unik untuk dikaji kerana wujud pandangan yang berbeza berkenaan CBE dan kajian ini dilakukan dalam tempoh berlakunya COVID-19 dan PKP iaitu di antara Disember 2021 hingga Jun 2022. Kajian ini turut melihat aktiviti CBE dan tahap penglibatan komuniti dalam aktiviti ekopelancongan. Selain itu, cabaran yang dihadapi juga dikaji dalam kajian ini. Kajian ini adalah berbentuk penyelidikan deskriptif dimana fokus kajian adalah penglibatan komuniti dalam ekopelancongan berasaskan komuniti (CBE) yang dijalankan di Bukit Maragang, Kundasang, Sabah. Kajian ini menggunakan pendekatan *mixed methods* dengan kaedah seperti temu bual mendalam seramai 17 orang informan dan pemerhatian di sekitar Bukit Maragang serta Kampung Mesilou. Pengkaji juga menggunakan survei terhadap 63 ahli komuniti dalam organisasi *Maragang Hill* sebagai data sokongan serta sumber sekunder seperti data-data statistik kedatangan pelancong untuk memperkukuhkan kajian ini. Data kualitatif akan dianalisis secara tematik manakala survei dianalisis secara data statistik deskriptif. Hasil dapatan menunjukkan CBE di kawasan tersebut memberi keuntungan daripada empat jenis aktiviti yang dilaksanakan. Tahap penglibatan ahli komuniti pula dilihat aktif dalam aktiviti ekopelancongan di Bukit Maragang dan cabaran yang dihadapi oleh ahli komuniti seperti masalah kewangan berjaya diatasi serta diminimumkan kesannya. Implikasi hasil kajian terhadap polisi adalah CBE penting dalam membangunkan ekonomi dan memastikan hubungan sosial adalah erat serta menggalakkan kerjasama antara komuniti dengan '*stakeholder*' demi kelangsungan kejayaan CBE itu sendiri.

Kata kunci: Ekopelancongan, Penglibatan Komuniti, Ekopelancongan Berasaskan Komuniti (CBE)

ABSTRACT

COMMUNITY PARTICIPATION IN COMMUNITY BASED ECOTOURISM (CBE) IN BUKIT MARAGANG, KUNDASANG, SABAH

Community Based Ecotourism (Community Based Ecotourism - CBE) and the involvement of community members are important in the context of this study to develop the socioeconomics of community members in terms of income and cooperation between community members as well as social networks and to conserve the environment in an ecotourism location. The issue of CBE in Bukit Maragang is unique to study because there are different views regarding CBE and this study was conducted during the period of the occurrence of COVID-19 and the MCO which is between December 2021 to June 2022. This study also looked at CBE activities and the level of community involvement in ecotourism activities. In addition, the challenges faced are also studied in this researcher's study. This study is a descriptive research where the focus of the study is community involvement in community-based ecotourism (CBE) conducted in Bukit Maragang, Kundasang, Sabah. This study uses a mixed methods approach with methods such as in-depth interviews with 17 informants and observations around Bukit Maragang and Kampung Mesilou. The researcher also used a survey of 63 community members in the Maragang Hill organization as supporting data as well as secondary sources such as statistical data on tourist arrivals to strengthen this study. Qualitative data will be analysed thematically while the survey will be analysed using descriptive statistical data. The findings show that CBE in the area benefits from the four types of activities implemented. The level of involvement of community members is seen to be active in ecotourism activities in Bukit Maragang and the challenges faced by community members such as financial problems have been successfully overcome and their effects minimized. The implications of the results of the study on policy are that CBE is important in developing the economy and ensuring that social relations are close as well as encouraging cooperation between the community and 'stakeholders' for the continued success of CBE itself.

Keywords: Ecotourism, Community Participation, Community Based Ecotourism

SENARAI KANDUNGAN

	Halaman
TAJUK	i
PENGAKUAN	ii
PENGESAHAN	iii
PENGHARGAAN	iv
ABSTRAK	v
<i>ABSTRACT</i>	vi
SENARAI KANDUNGAN	vii
SENARAI JADUAL	xii
SENARAI RAJAH	xiii
SENARAI FOTO	xiv
SENARAI SINGKATAN	xv
SENARAI LAMPIRAN	xvi
BAB 1 : PENDAHULUAN	
1.1 Pengenalan	1
1.2 Pernyataan Masalah	5
1.3 Persoalan dan Objektif Kajian	8
1.3.1 Persoalan Kajian	8
1.3.2 Objektif Kajian	8
1.4 Skop Kajian	9
1.4.1 Lokasi Kajian	9
1.5 Kepentingan Kajian	11
1.6 Susunan Bab Tesis	12
1.7 Kesimpulan	13

BAB 2 : SOROTAN LITERATUR

2.1	Pengenalan	14
2.2	Perspektif Teori	14
	2.2.1 Teori Pembangunan Ekopelancongan Mapan	14
	2.2.2 Tipologi Penyertaan Komuniti Oleh Pretty, 1995	16
	2.2.3 Teori Modal Sosial	19
2.3	Konsep Utama Kajian	24
	2.3.1 Aktiviti Ekopelancongan	24
	2.3.2 Komuniti Setempat	25
	2.3.3 Ekopelancongan Berasaskan Komuniti (<i>CBE</i>)	26
	2.3.4 Pemandu Pelancong (<i>Tour Guide</i>)	26
2.4	Ulasan Kajian Lepas	27
	2.4.1 Ulasan Tentang Kajian <i>CBE</i>	27
	2.4.2 Ulasan Tentang Penglibatan Ahli Komuniti	29
	2.4.3 Ulasan Tentang Cabaran Oleh Ahli Komuniti dan <i>Tour Guide</i>	35
2.5	Jurang Kajian Lepas Berbanding Kajian Ini	38
2.6	Kesimpulan	39

BAB 3 : METODOLOGI KAJIAN

3.1	Pengenalan	41
3.2	Metodologi Kajian	41
	3.2.1 Pendekatan <i>Mixed Methods</i>	41
3.3	Pendekatan <i>Mixed Methods</i> Melalui Kajian Kes di Bukit Maragang	43
3.4	Pelaksanaan Kajian di Bukit Maragang	45
	3.4.1 Populasi dan Persampelan Kajian	46

3.4.2	Kaedah Kutipan Data	47
3.5	Kajian Rintis	53
3.6	Analisis Data	54
3.6.1	Analisis Data Kualitatif	55
3.6.2	Analisis Data Kuantitatif	59
3.7	Kesimpulan	60

BAB 4 : LATAR BELAKANG KAJIAN, PROFIL INFORMAN DAN RESPONDEN

4.1	Pengenalan	61
4.2	Latar Belakang Mukim Kundasang	61
4.3	Latar Belakang Kampung Mesilou dan Bukit Maragang	63
4.4	Hubungan Organisasi Sosial yang Wujud Dalam Kampung Mesilou	65
4.5	Profil Informan	71
4.5.1	Ketua Kampung Mesilou	71
4.5.2	Pengurus Bukit Maragang	72
4.5.3	<i>Guide-guide</i> Bukit Maragang	72
4.5.4	Ahli Persatuan-Persatuan Dalam Kampung	72
4.5.5	Pelancong	73
4.6	Profil Responden	74
4.7	Kesimpulan	78

BAB 5 : AKTIVITI EKOPELANCONGAN DAN TAHAP PENGLIBATAN AHLI KOMUNITI DI BUKIT MARAGANG

5.1	Pengenalan	82
5.2	Dapatan 1 : Aktiviti Ekopelancongan Berasaskan Komuniti (CBE) di Bukit Maragang	82

5.2.1	Mendaki Bukit Maragang	82
5.2.2	Berkhemah	85
5.2.3	Melihat Bintang di Waktu Malam (<i>Stargazing</i>)	86
5.2.4	<i>Hiking</i> Sambil Mempelajari Flora dan Fauna	87
5.3	Tugas dan Tanggungjawab <i>Guide</i> Berkaitan Aktiviti <i>Maragang Hill Trekking</i>	90
5.3.1	Maklumat Tambahan	91
5.3.2	Taklimat Keselamatan	91
5.3.3	Memberi Informasi Tentang Flora dan Fauna	92
5.3.4	Peraturan Hiking	93
5.4	Dapatan 2 : Tahap Penglibatan Ahli Komuniti Dalam Aktiviti Ekopelancongan di Bukit Maragang	94
5.4.1	Penglibatan Ahli Komuniti Adalah Aktif	94
5.4.2	Hubungan Silaturahim yang Erat	96
5.4.3	Peluang Pekerjaan Baru Melalui Aktiviti Ekopelancongan	99
5.4.4	Pengetahuan dan Kemahiran Sebagai Pemandu Pelancong (<i>Tourist Guide</i>)	101
5.5	Perbincangan Penemuan Hasil Kajian	103
5.5.1	Aktiviti Ekopelancongan Berasaskan Komuniti (CBE) di Bukit Maragang	103
5.5.2	Tahap Penglibatan Ahli Komuniti dalam Aktiviti Ekopelancongan di Bukit Maragang	104
5.6	Kesimpulan	105
 BAB 6 : CABARAN YANG DIHADAPI OLEH AHLI KOMUNITI DALAM AKTIVITI EKOPELANCONGAN BERASASKAN KOMUNITI (CBE) DI BUKIT MARAGANG		
6.1	Pengenalan	107
6.2	Dapatan 3 : Cabaran yang dihadapi Oleh Ahli Komuniti	107

6.2.1	Masalah Kewangan dan Elaun	107
6.2.2	Sifat dan Karenah Pelancong yang Pelbagai	110
6.2.3	Sistem Pengurusan Aktiviti Ekopelancongan <i>Maragang Hill</i> Perlu Lebih Sistematik	112
6.2.4	Masalah Bahasa Semasa Berkomunikasi Dengan Pelancong Dari Luar Negara	117
6.3	Perbincangan Penemuan Hasil Kajian	119
6.4	Penglibatan Ahli Komuniti Pasca Covid-19 Dalam Aktiviti Ekopelancongan di Bukit Maragang	120
6.5	Kesimpulan	122
BAB 7 : PENUTUP		
7.1	Pengenalan	124
7.2	Ringkasan Penemuan Kajian	124
7.3	Implikasi dan Sumbangan Penemuan Kajian Terhadap Teori, Konsep dan Polisi	127
	7.3.1 Implikasi dan Sumbangan Terhadap Teori	127
	7.3.2 Implikasi dan Sumbangan Terhadap Konsep	128
	7.3.3 Implikasi dan Sumbangan Terhadap Polisi	128
	7.3.4 Cadangan Mengatasi Cabaran yang dihadapi Oleh Ahli Komuniti Berdasarkan Penemuan Kajian	129
7.4	Limitasi Kajian	131
7.5	Kerangka Konsep Penemuan Kajian	132
7.6	Cadangan Kajian Masa Depan	132
7.7	Kesimpulan	133
RUJUKAN		135
LAMPIRAN		145

SENARAI JADUAL

	Halaman
Jadual 2.1: Tipologi Penyertaan Komuniti, Pretty (1995)	17
Jadual 3.1: Senarai Informan	50
Jadual 3.2: Nilai <i>Alpha Cronbach</i>	54
Jadual 4.1: Statistik Kedatangan Pendaki <i>Maragang Hill</i> , 2017-2022	63
Jadual 4.2: Profil Responden	74
Jadual 5.1: Aktiviti <i>CBE</i> di Bukit Maragang dan Kadar Bayaran	90
Jadual 5.2: Penglibatan Ahli Komuniti adalah Aktif	96
Jadual 5.3: Hubungan Silaturahim yang Erat	98
Jadual 5.4: Peluang Pekerjaan Baru Melalui Aktiviti Ekopelancongan	100
Jadual 5.5: Pengetahuan Dan Kemahiran Sebagai Pemandu Pelancong (<i>Tourist Guide</i>)	102
Jadual 6.1: Sistem Pengurusan Aktiviti Ekopelancongan <i>Maragang Hill</i> Perlu Lebih Sistematik	115
Jadual 6.2: Masalah Bahasa Semasa Berkomunikasi Dengan Pelancong	118

SENARAI RAJAH

	Halaman
Rajah 1.1: Peta Sekitar Mesilou, Kundasang	11
Rajah 2.1: Elemen Modal Sosial	21
Rajah 2.2: Elemen Modal Sosial Mengikut Putnam dan Kategori yang Dikenalpasti	23
Rajah 2.3: Kerangka Awal Konsep Kajian	39
Rajah 3.1: Langkah Analisis Tematik	56
Rajah 3.2: Langkah Analisis Data Kualitatif	57
Rajah 4.1: Peta Sekitar Mesilou, Kundasang	62
Rajah 4.2: Peta Kampung Mesilou	64
Rajah 4.3: Carta Hubungan Organisasi Sosial	65
Rajah 4.4: Carta Aliran Hubungan Organisasi Sosial	71
Rajah 4.5: Jantina Responden	75
Rajah 4.6: Tahap Pekerjaan Responden	76
Rajah 4.7: Tahap Pendidikan Responden	77
Rajah 7.1: Kerangka Konsep Penemuan Kajian	132

SENARAI FOTO

	Halaman
Foto 4.1: Pengkaji Bersama Ahli Maragang	78
Foto 4.2: Pengkaji Bersama Ketua Kampung dan JPKK	79
Foto 4.3: Pengkaji Bersama Pengurus MEVOC	79
Foto 4.4: Pengkaji Bersama <i>Guide-guide</i> Maragang	80
Foto 4.5: Pengkaji Bersama <i>Guide</i>	80
Foto 4.6: Pengkaji Bersama Pelancong	81
Foto 5.1: Pengkaji di Puncak Bukit Maragang	84
Foto 5.2: Fasiliti Tandas di Puncak Bukit Maragang	86
Foto 5.3: Pendaki dengan Pemandangan <i>stargazing</i>	87
Foto 5.4: Flora-flora yang Ada di Sekitar <i>Trail</i> Bukit Maragang	88
Foto 5.5: Tumbuhan Periuk Kera yang Masih Kecil	88
Foto 5.6: Buah Jambu Asam, Makanan Kepada Tupai	89

SENARAI SINGKATAN

CBE	-	<i>Community Based Ecotourism</i>
CBT	-	<i>Community-Based Tourism</i>
JPKK	-	Jawatankuasa Pembangunan dan Keselamatan Kampung
KDNK	-	Keluaran Dalam Negara Kasar
META	-	<i>Mesilou Ecotourism Association</i>
MEVOC	-	<i>Mesilou Volunteer Club</i>
MOTAC	-	<i>Ministry of Tourism</i>
RMK9	-	Rancangan Malaysia Ke-9
SDG	-	<i>Sustainable Development Goals</i>
STB	-	Statistik Lembaga Pelancongan Sabah
SPSS	-	<i>Statistical Package For Social Science</i>
SOP	-	Prosedur Operasi Standard
TIES	-	Persatuan Ekopelancongan Antarabangsa
WHO	-	Pertubuhan Kesihatan Sedunia

SENARAI LAMPIRAN

	Halaman
Lampiran A : Gambar Bersama <i>Guide</i> Bukit Marang	145
Lampiran B : Menemubual <i>Guide</i> Bukit Marang	146
Lampiran C : Bersama Pengurus Persatuan <i>Mesilou Atamis Homestay</i>	148
Lampiran D : Pengkaji Bersama Pelancong di Pejabat Marang	149
Lampiran E : Pengkaji di Trail Bukit Marang	150
Lampiran F : Papan Tanda Puncak Bukit Marang	151
Lampiran G : Persekitaran Kampung Mesilou	152
Lampiran H : Suasana Mesyuarat di Kampung Mesilou	153
Lampiran I : Soalan Panduan Temubual	154
Lampiran J : Borang Soal Selidik	164
Lampiran K : Contoh Transkrip	169

BAB 1

PENDAHULUAN

1.1 Pengenalan

Pelancongan merupakan industri di bawah perkhidmatan di mana ia merupakan intensif buruh dan salah satu impak utama pembangunan pelancongan ialah penciptaan pekerjaan (Pearce, 1989). Di negara kita Malaysia, sektor sub pelancongan berada di bawah sektor perkhidmatan yang dilihat memberi sumbangan ketiga (3) terbesar dalam Keluaran Dalam Negara Kasar (KDNK) selepas sektor pembuatan dan pembinaan (Norlida, 2011). Pelancongan mahupun ekopelancongan dilihat telah menyediakan sebanyak 2 juta pekerjaan pada tahun 2010 (Norlida, 2011). Menurut Statistik Lembaga Pelancongan Sabah (STB) pada Januari hingga Disember 2019, Sabah mencatatkan 4,195,903 jumlah pelancong dengan anggaran penerimaan sebanyak RM9.0 bilion.

Industri pelancongan di Malaysia khususnya Sabah dilihat semakin mendapat sambutan dan keuntungan yang tinggi. Sektor pelancongan ini telah berfungsi sebagai penjana hasil pendapatan negara. Sektor pelancongan memberi keuntungan kepada negara oleh kerana adanya aliran keluar masuk pelancong asing. Perkara ini telah membawa sektor pelancongan sebagai antara sektor utama negara dalam pembangunan masa depan.

Apabila sekatan perjalanan bagi membendung penularan COVID-19 yang telah diisytiharkan sebagai pandemik oleh Pertubuhan Kesihatan Sedunia (WHO) pada 31 Januari 2020, ia telah mempengaruhi prestasi pelancongan Malaysia pada tahun tersebut. Hal ini membawa kepada kejatuhan sebanyak 71.2% berbanding tahun 2019.

Menurut Dato Sri Dr. Mohd Uzir, sumbangan pelancongan langsung kepada ekonomi negara (TDGDP) terjejas teruk tetapi sektor pelancongan pada tahun 2020 masih mampu menyerap tekanan tinggi daripada permintaan yang lemah. Usaha menggiatkan aktiviti pelancongan domestik menjadi fokus dalam memulihkan sektor pelancongan negara. MOTAC (Kementerian Pelancongan, Seni dan Budaya) telah beralih ke pasaran domestik dengan pembukaan gelembung pelancongan (*travel bubble*) dengan prosedur operasi standard (SOP) yang khusus dimana Pulau Langkawi dipilih sebagai projek rintis sementara menunggu pembukaan semula sempadan negara untuk pelancong antarabangsa (Akaun Satelit Pelancongan Malaysia, 2020).

Dalam Agenda 2030 untuk *Sustainable Development Goals (SDG)* matlamat ke-12 iaitu *Ensure Sustainable Consumption and Production Patterns* telah menyasarkan menjelang 2030, merangka dan melaksanakan dasar untuk mempromosikan pelancongan mampan yang mencipta pekerjaan dan mempromosikan budaya dan produk tempatan. Kepentingan ini turut ditekankan dalam sasaran SDG 12.b yang bertujuan sebagai alat untuk memantau kesan pembangunan mampan untuk pelancongan mampan. Di samping itu, pelancongan juga dikenalpasti sebagai salah satu alat untuk meningkatkan faedah ekonomi kepada negara-negara membangun dan negara-negara kurang maju (*Sustainable Development Goals*). Pernyataan ini juga disokong oleh Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (UNWTO) dalam laman sesawang Pertubuhan Pelancongan Dunia di mana, pelancongan untuk SDG boleh membantu dalam mencapai setiap satu daripada 17 matlamat pembangunan mampan PBB. Sebagai contoh, dalam matlamat pertama, pelancongan akan memberi peluang pekerjaan, ia akan membantu mewujudkan pekerjaan di peringkat tempatan dan seterusnya menjana pendapatan untuk mengurangkan kemiskinan dan mewujudkan pelaburan yang diperlukan untuk aktiviti keusahawanan dalam komuniti.

Oleh itu, dengan melihat kepada Agenda 2030 tentang *Sustainable Development Goals (SDG)*, ekopelancongan berasaskan komuniti (*CBE*) membawa banyak manfaat kepada ahli komuniti khususnya yang berfokus kepada ekopelancongan di kawasan mereka. Agenda 2030 ini amat penting kerana ia

merupakan antara dasar yang membantu dan menyokong (*CBE*) dalam kalangan komuniti luar bandar untuk kelangsungan hidup.

Ekopelancongan didefinisikan sebagai pelancongan yang berasaskan alam semulajadi dan mempunyai nilai yang cukup untuk digunakan tanpa menjejaskan sumber asalnya. Tokoh seperti Goodwin (1996) menyatakan bahawa:

"pelancongan semulajadi berimpak rendah yang menyumbang kepada penyelenggaraan spesis dan habitat sama ada secara langsung melalui pemuliharaan dan tanpa langsung iaitu dengan menyediakan pendapatan yang mencukupi kepada masyarakat setempat untuk mereka menilai dan seterusnya melindungi kawasan warisan hidupan liar sebagai sumber pendapatan mereka.

(Goodwin, 1996)

Ekopelancongan merupakan pendekatan yang mengurangkan kesan negatif dan menguatkan impak positif terhadap pelancongan semulajadi. Persatuan Ekopelancongan Antarabangsa (TIES) (1993), mendefinisikan ekopelancongan sebagai satu perjalanan yang bertanggungjawab untuk kawasan semulajadi yang memulihara alam sekitar dan meningkatkan kebajikan rakyat tempatan. Terma *Community-Based Ecotourism* diperluaskan bentuknya dan didefinisikan sebagai ekopelancongan dimana, komuniti setempat mempunyai kawalan yang ketara dan penglibatan yang mendalam dari aspek pembangunan, pengurusan dan sebahagian besar manfaatnya kekal dalam komuniti (Deklarasi Quebec, 2002).

Selain itu, menurut Mitchell dan Reid (2001) dalam konteks ekopelancongan, persekitaran akan terpelihara dengan penglibatan komuniti setempat kerana komuniti dikatakan lebih mempunyai kesedaran dengan alam sekitar, di mana perlu dibangunkan selaras dengan aktiviti-aktiviti yang berkaitan dengan pelancongan. Dalam *CBE*, kemampunan merangkumi hubungan yang saling mengukuhkan antara pemuliharaan alam sekitar, mata pencarian komuniti tempatan dan pemeliharaan budaya. Ia adalah sejenis hubungan yang memberi manfaat kepada tiga-tiga aspek tersebut (Reimer & Walter, 2013).

Ekopelancongan di Malaysia pada masa kini mempunyai kaitan rapat dengan pelancongan lestari. Pelancongan lestari membawa maksud sumber-sumber pelancongan semulajadi termasuk ekopelancongan, kebudayaan dan lain-lain yang dipelihara untuk penggunaan berterusan pada masa akan datang tanpa menjejaskan peluang masyarakat masa kini untuk mendapat manfaatnya (Mohmadisa Hashim & Mohamad Suhaily, 2010). Oleh itu, ekopelancongan merupakan sejenis aktiviti pelancongan yang berterusan memulihara, menyediakan pelbagai kemudahan di kawasan yang mempunyai tarikan pelancong melalui pemodenan infrastruktur fizikal dan sosial di kawasan tersebut sehingga menyumbang kepada pendapatan negara di samping meningkatkan taraf hidup komuniti tempatan (Murphy, 1985). Perlunya penyusunan institusi operasi berhubung dengan ekopelancongan yang dibangunkan oleh masyarakat. Ia adalah penting untuk masyarakat berkongsi faedah yang diperolehi melalui pembangunan dan pemuliharaan kampung. Peranan kerajaan adalah untuk memastikan cadangan tersebut berjalan lancar dengan mengadakan pengaturan antara ahli masyarakat dengan sektor swasta serta menyediakan latihan berkaitan perniagaan ekopelancongan (Amat Ramsa & Abdullah Mohd, 2004).

Penyelidik di Malaysia telah mula memberi penekanan kepada kualiti perkhidmatan yang disediakan oleh penguasa dalam ekopelancongan. Kajian juga menyatakan kumpulan etnik yang berlainan turut mempengaruhi organisasi, budaya sesuatu kerja dan pekerja hospitaliti dalam industri pelancongan (Shardy et al., 2008). Menurut kajian Amal Najihah et al. (2018), kebanyakan komuniti tempatan dan pihak yang berkepentingan di Malaysia tidak memahami potensi ekopelancongan lestari yang boleh membawa manfaat kepada mereka pada masa kini dan akan datang.

Hal ini berlaku kerana kurangnya kesedaran dalam kalangan mereka tentang kegunaan tanah yang memberi impak kepada alam semulajadi. Perkara ini boleh dilihat apabila sedikit penilaian dilakukan terhadap potensi ekopelancongan dan kekurangan motivasi dalam kalangan komuniti untuk membangunkan kawasan tersebut ke arah kemudahan yang dinaiktarafkan, pengangkutan dan pembangunan infrastruktur.

Dalam tempoh satu dekad yang lalu, Sabah telah melalui pengalaman yang sangat memberangsangkan dalam industri pelancongan apabila merekodkan peningkatan bilangan pelancong yang sampai ke negeri bawah bayu (Duini, 2010). Ekopelancongan berasaskan komuniti di Sabah turut berkembang seiring dengan perkembangan di Semenanjung Malaysia. Sabah merupakan antara negeri di Malaysia yang mempunyai banyak kumpulan etnik dan budaya serta cara hidup yang berbeza-beza. Hal ini sangat menarik perhatian pelancong dari luar untuk mempelajari dan merasai kehidupan etnik-etnik tersebut. Di samping itu, aktiviti ekopelancongan berasaskan komuniti (CBE) yang ditawarkan dapat membantu ahli komuniti meningkatkan taraf hidup mereka. Selain daripada aktiviti ekopelancongan, pelancong turut boleh membeli produk-produk tempatan hasil buatan komuniti tersebut.

Banyak kajian berkaitan CBE dan pelancongan dikaji oleh pengkaji-pengkaji sehingga kini. Sebagai contoh kajian Rosazman Hussin (2006), beliau menyatakan projek ekopelancongan berasaskan komuniti perlu dititikberatkan oleh kerajaan Sabah agar mampu mencapai *sustainable development* atau *sustainable community development* seperti yang dihuraikan oleh pengkaji-pengkaji dalam kajian mereka. Selain itu, Kersten (1997), menyatakan promosi tentang ekopelancongan di Sabah adalah berkait dengan pemuliharaan biodiversiti khususnya di taman-taman negara dan tempat perlindungan hidupan liar, tetapi ia masih kurang dari segi mempromosikan ekopelancongan berasaskan komuniti.

1.2 Pernyataan Masalah

Pelancongan berasaskan komuniti (CBT) merupakan pembangunan dimana keperluan sosial, alam sekitar dan ekonomi komuniti dipenuhi melalui penawaran produk-produk pelancongan (Goodwin & Santilli, 2009). Selain itu, Goodwin dan Santilli (2009), turut menambah bahawa majoriti syarikat pelancongan dibangunkan berasaskan komuniti adalah mereka yang memiliki *homestay*. Hal ini membawa maksud bahawa komuniti merupakan pembuat keputusan dan mempunyai kuasa untuk menguruskan produk mereka sendiri serta memberi manfaat kepada pelancong. *Community-Based Ecotourism* (CBE) telah diistilahkan dengan pelbagai

maksud sehingga Fennell (2001), berjaya menganalisis bahawa terma CBE yang mempunyai kata kunci seperti pemuliharaan, pendidikan, etika, kelestarian, impak dan manfaat komuniti merupakan pemboleh ubah yang baik untuk mewakili kajian-kajian terbaharu. Ini disokong oleh Giampiccoli dan Saayman (2014), definisi ekopelancongan terkini memerlukan orientasi sosial dan mampu untuk mengekalkan kesejahteraan komuniti. CBE dilihat sejajar dengan alam sekitar dan kemapanan manakala CBT lebih kepada aspek dari segi sosial dan ekonomi.

Konsep CBE telah menjadi isu dalam kajian ini kerana wujud dua pandangan yang berlainan tentang CBE oleh Fennell (2001). CBE ialah bagaimana ia dikuasai oleh ahli komuniti dan dijalankan oleh ahli komuniti sendiri tetapi dalam menjalankannya wujud kerjasama yang kuat dan lemah. Dalam situasi yang tidak mempunyai kerjasama antara komuniti akan melemahkan penglibatan mereka tetapi dalam situasi yang lain, ahli komuniti yang mempunyai kerjasama yang kuat akan mengukuhkan lagi penglibatan antara ahli komuniti. Sehubungan dengan itu, dalam kes kajian ini di Mesilou, pengkaji meninjau faktor penglibatan dan kerjasama kuat mahupun lemah antara ahli komuniti untuk meninjau konsep CBE dengan lebih lanjut dan teliti. Kerana misalnya dalam kajian Raihan, Rosazman & Afrizal (2018), beliau tidak membincangkan dengan mendalam isu kekuatan dan kelemahan penglibatan ahli komuniti dalam ekopelancongan di kawasan ini.

Pertama CBE dilihat memberi manfaat kepada ahli komuniti setempat. Hal ini kerana, ahli komuniti akan mendapat keuntungan ekonomi melalui pekerjaan berkemahiran rendah seperti bekerja dalam sektor ekopelancongan. Sebagai contoh, menjadi *guide* atau pemandu pelancong dan kerja-kerja membersih sekitar kawasan ekopelancongan. Kedua selain memberi manfaat, namun CBE dilihat tidak berkembang. Menurut Fennell (2001), ekopelancongan dilihat memberi manfaat kepada komuniti setempat tetapi lebih dari separuh definisi yang diberi iaitu bersamaan (51.8%) tidak menyatakan bahawa ekopelancongan berkait dengan manfaat kepada komuniti setempat. Penyertaan komuniti adalah terbatas dalam proses pembangunan. Di sini dapat diertikan bahawa pihak luar tidak memperkasa penglibatan ahli komuniti. Perkara ini mendapat sokongan daripada Pelan Ekopelancongan Kebangsaan (2016-2025) oleh Kementerian Pelancongan, Seni dan Budaya Malaysia (2016). Konsep pembangunan lestari telah digunakan oleh pihak